

UOT:37.1.

BİOLOGİYA DƏRSLƏRİNDƏ TƏRBIYƏ MƏSƏLƏLƏRİ*dosent Şeyxzamanlı Arifə Bahəddin qızı**Tağızadə Qənirə Turqay qızı*aynuriw@mail.ru

Xülasə: Məqalədə orta ümumtəhsil məktəblərində biologiya dərslərində tərbiyəvi məsələlərin təşkilindən söhbət gedir. Qeyd edilir ki, şagirdlərin tərbiyəsində müəllimin bir şəxsiyyət kimi çox böyük rolu var. Belə ki, biologiya müəllimi təhsil verməklə yanaşı həm də tərbiyəçidir. Eyni zamanda məqalədə biologiyanın tədrisində aşağıdakı müxtəlif tərbiyə formalarından istifadə haqqında məlumat verilir: Mənəvi tərbiyə, estetik tərbiyə, ekoloji tərbiyə, əmək tərbiyəsi, gigiyenik tərbiyə və s.

Açar sözlər: tərbiyə, əmək, estetik

Ключевые слова: воспитание, труд, эстетика

Key words: education, work, aesthetics

Şagirdlərin tərbiyəsində müəllimin bir şəxsiyyət kimi çox böyük rolu var. Bu müəllim bioloji təhsil almış, daim biliyini inkişaf etdirən və eyni zamanda bioloji bilikləri yayan, tərbiyə verən, şagirdlərdə vətənə, təbiətə, əməyə məhəbbət, özünütəhsil və özünütərbiyə kimi xüsusiyyətləri formalaşdırmağı bacaran bir insan olmalı, öyrənlərdə təbiətə, əməyə, sağlamlığa, cəmiyyətə qarşı düzgün elmi baxışar formalaşdırmalıdır. Düzgün elmi baxış və motivasiyanın yaradılması tərbiyənin əsasını təşkil edir.

Biologiya müəllimi təhsil verməklə yanaşı həm də tərbiyəçidir. Onun tərbiyəçilik vəzifələrinə aşağıdakıları aid etmək olar:

Biologiya tədrisinə maraq yaratmaq;

Canlı aləmə humanist münasibət formalaşdırmaq;

Şagirdlərin estetik və mənəvi tərbiyəsini həyata keçirmək;

Yalnız biliyə yox, həm də hisslərə təsir etməyi bacarmaq.

Biologiyanın tədrisinin inkişafetdirici, tərbiyəedici vəzifəsinin əsas məqsədi-şagirdlərdə şəxsiyyətin hərtərəfli inkişafına nail olmaqdır.

Biologiyanın tədrisində aşağıdakı tərbiyə formalarından istifadə olunur:

1. Mənəvi tərbiyə;

2. Estetik tərbiyə;

3. Ekoloji tərbiyə;

4. Əmək tərbiyəsi;

5. Gigiyenik və cinsi tərbiyə;

6. Özünün və ətrafdakıların sağlamlığına düzgün yanaşma.

Estetik tərbiyə. Estetik tərbiyənin mahiyyəti xeyirxahlığı gözəllik kimi təsdiq etməkdən ibarətdir. Gözəllik hissini inkişaf etdirmədən yüksək əmək mədəniyyətinə nail olmaq mümkün deyil. Təbiət estetik tərbiyənin mənbəyidir. Onunla bağh keçirilən tərbiyəvi işlər böyük imkanlara malikdir. Təbiət böyüməkdə olan nəslin gözəl tərbiyəçisi olmaqla onun estetik hissələrinin inkişafına dərin təsir göstərir. Ekskursiyalar, dərslərdən kənar, sinfdən kənar məşğələlər ənənəvi olaraq estetik tərbiyəvi işlərdir.

Biologiya kabinetinin düzgün tərtibatı, orada yerləşən çiçəklər, divardakı şəkillər və s. şagirdin estetik tərbiyəsində çox böyük rolu var.

Müasir tələblərə uyğun tədris olunan dərslər estetik mədəniyyətin formalaşmasına geniş imkan yaradır. Məsələn, Balıqlar sinfini keçən zaman motivasiya mərhələsində dənizdə və ya okean dərinliklərində yaşayan canlıları kompyuterin köməyi ilə nümayiş etdirərək müəllim

şagirdlərdən bu heyvanlar haqda nəyi bildiklərini xəbər ala bilər. Balıqların belə nümayişi şagirdlərin həm balıqlar haqda məlumat olmalarına, həm də estetik bir görüntüyə tamaşa etmələrinə səbəb olacaqdır. Dərsin digər mərhələlərində də fəal təlimin metod və texnikalarından istifadə zamanı şagirdlərdə estetik zövq aşılamaq olar. Məsələn, onlara verilən paylama materialları, əyani vəsaitlər müəyyən zövqlə, şagirdin yaş səviyyəsinə uyğun (aşağı siniflərdə daha rəngarəng) tərtib oluna bilər.

Ekoloji tərbiyə. Ekoloji mühitə və təbii sərvətlərə insanın təsirinin xarakteri onun intellektual səviyyəsindən, ekoloji biliklərindən, tərbiyəsindən, əqidəsindən çox asılıdır. Məktəb fənlərinin tədrisi prosesində gənc nəsli ekoloji məzmunlu biliklər verilməli, ekoloji tərbiyə aşılanmalıdır. Böyüməkdə olan gənc nəsli təkcə elmi biliklər vermək deyil, həmçinin onlarda təbiətə, onun sərvətlərinə düzgün münasibət formalaşdırmaq əsas vəzifə olmalıdır.

Əgər ekoloji qanunauyğunluqlar nəzərə alınmaz və təbiətin bioloji tarazlığı pozularsa, ekoloji fəlakət yarana bilər. Ona görə də böyüyən nəsli təbiətə ehtiyatla yanaşmağa, fauna və floranın məhv edilməsinin qarşısını almağa hazırlamaq zəruridir. Bu məqsədlə də onlarda ekoloji şüur və düşüncənin yaradılması üçün sistemli iş aparılmalıdır. Araşdırmalar zamanı məlum olmuşdur ki, müasir məktəblərdə şagirdlərdə yüksək ekoloji mədəniyyət formalaşdırmaq üçün bir sıra vəzifələr, o cümlədən, maarifləndirmə, inkişafetdirmə, tərbiyəetmə, təşkilətmə, proqnozlaşdırma funksiyaları həyata keçirilir. Müasir dərsə verilən tələblər baxımından ekoloji biliklərin öyrədilməsinin səmərəli yolları aşağıdakılar hesab edilmişdir:

Mövzunun müasir ekoloji problemlərlə əlaqələndirilməsi;

Dərsə ekoloji vəziyyəti əks etdirən ədəbiyyatların gətirilməsi və şagirdlərin onlarla tanış olması;

Təbiətə, xüsusilə, yaxınlıqda yerləşən qoruqlara ekskursiyaların təşkili;

Ekoloji tarazlığın pozulması ilə bağlı dünyada baş verən proseslərə dair sxem, şəkil və digər vəsaitlərin dərsə gətirilməsi;

Xarici ölkələrdə ekologiya qorunması tədbirlərinin internet saytlarında izlənməsi;

Şagirdlərə ölkənin ekoloji vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına dair layihələr işlədilməsi;

Şagirdlərin "Qırmızı kitab"dakı ölkənin nəslə kəsilməmiş və kəsilməkdə olan flora, fauna nümunələrinə dair tədqiqat işlərinə cəlb edilməsi;

"Yaşıl paket" materiallarının, vəsaitlərinin öyrənmələrə çatdırılması.

Ekoloji biliklər sinifdən xaric tədbirlərdə inkişaf etdirilir, möhkəmləndirilir. Məsələn, "Təbiət ən gözəl aptektir", "Həyəcan zəngi", "Ekologiya bizim evimizdir", "İnsan və onun sağlamlığı", "Təhlükəli siqaret", "Yabani bitkilərin ziyanı və əhəmiyyəti",

Əmək tərbiyəsi. Məktəblilərin əmək tərbiyəsinin əsas rolu onların öz güclərinə müvafiq əmək növlərində iştirakıdır. Hər hansı bir əməkdə əl ilə ağıl gücü üzvi surətdə birləşir. Əmək tərbiyəsinin məzmunu müəyyən edilərkən şagird kollektivinin inkişaf səviyyəsi, şagirdlərin yaş xüsusiyyəti, maraq və meylləri nəzərə alınır. Əmək tərbiyəsi sinifdən-sinfə keçdikcə əmək növlərinin mürəkkəbləşməsinə nəzərdə tutur.

Biologiya tədrisində əmək tərbiyəsi şagirdlərin sərbəst həyata hazırlığında böyük əhəmiyyətə malikdir. Bununla əlaqədar bəzi təlim-tərbiyə işləri həyata keçirilir:

Bioloji sənaye, biotexnologiya, kənd təsərrüfatı, sağlamlığın qorunması haqda politexnik təhsilin verilməsi;

Əməyin fiziologiyası və gigiyenası haqda biliklərin mənimsənilməsi;

Bitkilərin becərilməsi və heyvanlara qulluq, təbiətin qorunmasına aid praktik işlər ilə əlaqədar bilik və bacarıqlara yiyələnmək;

Məktəbin və yaşadığı yerin yaşıllaşdırılmasında iştirak etmək.

Gigiyenik və cinsi tərbiyə. Gigiyenik və cinsi tərbiyənin verilməsi üçün şagirdlərə ilkin tibbi biliklər tədris olunmalıdır. Biologiyanın tədrisində tibbi biliklərə yiyələnmiş şagird aşağıdakıları bilməlidir:

1. Sağlamlıq anlayışını. Vətəndaşların, uşaqların sağlamlıq hüququnu; Qidalanma gigiyenası və mədəniyyətinə dair məlumatları;

Sağlamlığı möhkəmləndirən amilləri: qidalanma, gün rejimi, fiziki tərbiyə, təmiz hava, zehni və fiziki fəaliyyətin növbələşməsi;

Virus və irsi xəstəliklərə qarşı mübarizə və sağlamlığın qorunması yollarını;

İnsan orqanizmini öyrənərkən: 1.Sağlamlığa təsir edərək onu möhkəmləndirən: su, təmiz hava, günəş, idman kimi amillər; Sağlamlığı zəiflədən: zehni və fiziki yorğunluq, istirahəti düzgün təşkil etməmək, gigiyena qaydalarını gözləməmək, zərərli adət və vərdislərlə məşğul olmaq; 2.Xəstəliklər və onlarla mübarizə tədbirləri- tənəffüs, həzm, ürək qan-damar sistemi xəstəlikləri, dərinin yoluxucu xəstəlikləri, onların profilaktikası; 3.Zədələnmələrdə ilk tibbi yardımlar-qanaxmalar, sınıq və çıxıqlar, zəhərlənmələr, yanıqlar, donurma, günvurma, elektrikvurma, boğulma, xəstəlik tutmalarında görülən tədbirlər.

Bir çox hadisələrin sağlamlığa təhlükə yaratdığı, xəstəliklərin, xüsusilə, epidemiyaların artdığı dövrdə şagird həm özünün, həm də digərlərinin sağlamlığının qayğısına qalması bacarmalıdır. Bu haqda dərstdə, sinifdənkənar tədbirlərdə müəllim daim məlumat verməli, onları maarifləndirməli, tərbiyə etməlidir. O, sağlamlığı qorumaq özünə və ətrafdakıların səhhətinə ciddi yanaşmaq, asudə vaxtını səmərəli keçirmək, həyat risklərinə yol verməmək, ekstremal vəziyyətdə çıxış yollarını tapmaq, xəstə və qüsurlu insanlara qayğı göstərmək, aqressiv davranışlardan çəkinmək, səbirli, təmkinli olmaq kimi keyfiyyətlər formalaşdırmalıdır. Bu haqda danışılarkən şagirdlərlə hansı ekstremal situasiyalarla qarşılaşa biləcəkləri, bu zaman insanlara necə yardım göstərə biləcəkləri və s. haqda diskussiyalar aparıla bilər.

Ədəbiyyat

- 1.Mehrabov A.O. Azərbaycan təhsilinin müasir problemləri, Bakı, 2007.
2. Mərdanov M.C. Müstəqillik və təhsil islahatı. Azərbaycan müəllimi. 1998.
3. Mehrabov A.O. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2001.

ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ЗАДАЧИ НА УРОКАХ БИОЛОГИИ

Шейхзамалы Ариф Бахаддиновна, Тагизаде Ганире Тургайовна

Резюме

В статье рассматриваются образовательные, развивающиеся и воспитательные задачи в обучении биологии в средней общеобразовательной школе. В статье также отмечается, что роль учителя наряду с приобретенными биологическими знаниями также заключается и в воспитании личности учащихся. При обучении биологии решаются следующие воспитательные задачи: нравственное, эстетическое, экологическое, трудовое, патриотическое, гигиеническое, половое и т.д.

EDUCATIONAL ISSUES IN BIOLOGY CLASSES

Sheyxzamanli Arifa Baxaddin, Tagizada Ganira Turgay

Summary

The article discusses the organization of educational issues in biology lessons in secondary schools. It is noted that the teacher as a person has a very big role in the education

of students. Thus, a biology teacher is an educator as well as an educator. At the same time, the article provides information on the use of the following different forms of education in the teaching of biology: Moral education, aesthetic education, ecological education, labor education, hygienic education, etc.

Rəyçi: dosent Tekəzban Rüstəmovə